

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНИХ НАСТАНОВЛЕНЬ ПРАВООХОРОНЦІВ У МОТИВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

У статті досліджуються психологічні особливості професійних настановлень майбутніх правоохоронців у мотиваційній сфері. Звертається увага на існуючі теоретичні доробки щодо взаємозв'язку питань мотивації та настановлень особистості. За допомогою методики «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері» було з'ясовано спрямованість професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки на: «альтруїзм - егоїзм», «процес - результат», «свободу - владу», «працю - гроші». Робляться конкретні висновки щодо домінування тих чи інших настановлень на різних курсах навчання. Доводиться, що курсанти першого та другого курсів навчання мають практично однакову потребу у власній свободі і незалежності та більше спрямовані на досягнення результату ніж на процес діяльності, курсанти третього курсу спрямовані на альтруїзм та допомогу оточуючим. На четвертому курсі більшого значення набуває задоволення від процесу виконання навчально-професійної діяльності і взагалі інтерес до діяльності.

Ключові слова: професійні настановлення, мотиви, мотиваційна сфера, майбутні правоохоронці.

В статье исследуются психологические особенности профессиональных установок будущих правоохранителей в мотивационной сфере. Обращается внимание на существующие теоретические наработки по взаимосвязи вопросов мотивации и установок личности. С помощью методики «Диагностика социально - психологических установок личности в мотивационно-потребностной сфере» было выяснено направленность профессиональных установок правоохранителей на этапе профессиональной подготовки на «альтруизм-эгоизм», «процесс-результат», «свободу-власть», «труд-деньги». Делаются конкретные выводы относительно доминирования тех или иных установок на различных курсах обучения. Показано, что курсанты первого и второго курсов обучения имеют практически одинаковую потребность в собственной свободе и независимости и больше направлены на достижение результата чем на процесс деятельности, курсанты третьего курса направлены на альтруизм и помощь окружающим. На четвертом курсе большее значение приобретает удовлетворение от процесса выполнения учебно-профессиональной деятельности и вообще интерес к деятельности.

Ключевые слова: профессиональные установки, мотивы, мотивационная сфера, будущие правоохранители.

Актуальність. Питання мотивації були і залишаються одними з ключових у вітчизняній психологічній науці, оскільки саме мотиви є підвалиною теорії регуляції поведінки людини. По суті процес мотивації і є процесом регуляції поведінки. У ньому відбувається пошук і знаходження оптимальної поведінки, а також створення психологічної основи для її реалізації [1, с. 90].

Мотивація до професійної діяльності є вагомим психологічним фактором формування соціальних установок правоохоронців. У той же час, практика свідчить, що на сьогодні має місце ряд проблем формування належної мотивації правоохоронців до професійної діяльності, у тому числі, на етапі фахової підготовки. Так, низьке матеріальне забезпечення та

незадовільний соціальний захист працівників органів внутрішніх справ справляють негативний вплив на морально-психологічний стан особового складу та діяльність системи в цілому. Значна частина працівників органів внутрішніх справ, причому найбільш досвідчених, професійно підготовлених, змушені працевлаштовуватися в комерційних організаціях, переходити на роботу в інші правоохоронні органи [2, с. 5]. Більше того, слід зазначити, що в наш час через низку об'єктивних та суб'єктивних причин на ринку праці посада працівника міліції не є престижною. Такий стан речей негативно відображається на мотивації працівників правоохоронних органів. У той же час, в сучасних складних умовах розбудови нашої держави, до мотивації працівників органів

внутрішніх справ на етапі фахової підготовки висувуються підвищені вимоги, оскільки від цього прямо залежить їх готовність якісно та ефективно захищати права і свободи людини і громадянина.

Мета статті. У урахуванням вищевказаного, мета цієї роботи – розкрити психологічні особливості професійних настановлень майбутніх правоохоронців у мотиваційній сфері.

Основні результати дослідження. Професійні настановлення пронизують усі аспекти професійної діяльності, від професійної самосвідомості до дій або вчинку. Професійні настановлення курсанта реалізуються у його поведінці під час виконання розпорядку дня, навчання, службової та стройової підготовки, готовності брати на себе відповідальність за свою поведінку. У своїх дослідженнях О.Г. Асмолов зазначає, що професійні настановлення є різнорівневим мотиваційно-значеннєвим утворенням, що проявляється як готовність особистості сприймати умови діяльності так і діяти в них відповідним чином [3]. Досить ґрунтовне дослідження проблем впливу мотивів на формування настановлень особистості здійснив І. В. Імедадзе, який дійшов висновку, що видозміна установки власне людської поведінки відбувається у сфері свідомості. Свідомість показує суб'єкту, наскільки прийнятною для нього є реальне здійснення цієї поведінки. Узгоджуючи з цим, тобто залежно від усвідомлення цінності можливої поведінки, у суб'єкта виникає настановлення її здійснення або нездійснення. Якщо ж у процесі активності має місце «підрив» мотиваційної основи поведінки, свідомість не залишає це без контролю і в міру необхідності втручається в дію настановлення. Коли перепоною для подальшого посиленого здійснення поведінки виступає мотиваційний фактор, то в результаті об'єктивізації включаються механізми особистісної саморегуляції, в якій провідну роль відіграють оціночні судження, акти пошуку та зміни сенсу, процеси приписання поведінки прийнятності чи неприйнятності і т. д. [1, с. 96]. На думку Ю. Зубаревої, мотивація має для поведінки спонукальне, спрямовує і організуюче

значення. При цьому, установки можуть формувати мотиви [4].

Слід підкреслити, що питання зв'язку мотивації та настановлень особистості на сьогодні є досить дослідженими. У той же час, доцільно приділити увагу вказаним питанням у відношенні майбутніх правоохоронців.

Для дослідження спрямованості професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки на: «альтруїзм - егоїзм», «процес - результат», «свободу - владу», «працю - гроші» нами була використана методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері» О.Ф. Потьомкіної [5]

Вибірку дослідження склали 402 курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ перших – четвертих курсів навчання, віком від 18 до 25 років, які були розподілені на групи дослідження:

1 група – 72 курсанта першого курсу навчання (18,0%);

2 група – 102 курсанта другого курсу навчання (25,0%);

3 група – 72 курсанта третього курсу навчання (18,0%);

4 група – 156 курсантів четвертого курсу навчання (39,0%).

Результати представлені в табл. 1 та рисунках 1, 2, 3, 4.

Як видно з рисунка 1, для курсантів першого року навчання головна мета – це свобода ($7,75 \pm 2,00$). Першокурсники важко переносять будь-які обмеження і готові іти на жертви заради відстоювання власної незалежності. В першу чергу це може бути пов'язано з періодом адаптації до нових умов службової діяльності в ОВС, адже саме в цей час кардинально змінюється життя особистості. Так, курсанти першого курсу опиняються в новому колективі, зустрічаються з новою для них ієрархічною системою професійних взаємовідносин, у них починають формуватися нові професійні цінності та психологічні ролі тощо. Тобто, «входження» у нові умови життя і виконання професійної діяльності може викликати у курсантів першого курсу прагнення до свободи.

Питання психології

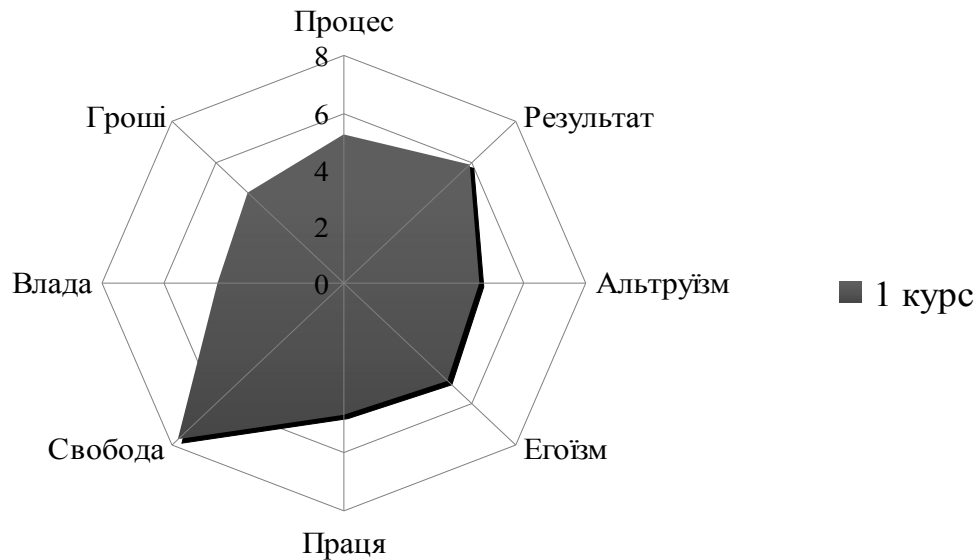

Рис. 1. Особливості соціально-психологічних настановлень майбутніх правоохоронців 1 курсу навчання у мотиваційно-потребовій сфері, ($x_{\text{ср}} \pm \sigma$)

На другому та третьому рейтинговому місці у курсантів першого курсу знаходяться спрямованість на результат ($5,91 \pm 1,03$) та процес ($5,25 \pm 1,87$) відповідно. Тобто, першокурсники прагнуть досягти результату у своїй діяльності всупереч перешкодам і невдачам. До того ж, сам процес діяльності для них дуже цікавий і захоплюючий.

Слід зазначити, що у першокурсників найменші показники зафіксовано за шкалами гроші ($4,50 \pm 1,38$) і влада ($4,16 \pm 1,86$). Такі дані свідчать про відсутність прагнення до матеріальних благ та впливу на інших людей у правоохоронців першого року навчання (див. рис. 2.1).

Особливості соціально-психологічних

настановлень у мотиваційно-потребовій сфері майбутніх правоохоронців другого курсу навчання відображені на рисунку 2. Так, у курсантів 2 курсу діагностовано спрямованість на свободу ($7,59 \pm 1,58$), результат ($6,24 \pm 1,20$) і процес ($5,59 \pm 1,66$). Низький середній показник мотивації зафіксовано за шкалами влада ($3,88 \pm 1,83$) і гроші ($3,35 \pm 1,76$). Така ж послідовність рейтингових місць була зафіксована і у курсантів першого року навчання, що свідчить про незмінність соціально-психологічних настановлень у мотиваційно-потребовій сфері майбутніх правоохоронців на першому та другому курсах навчання (див. рис. 2).

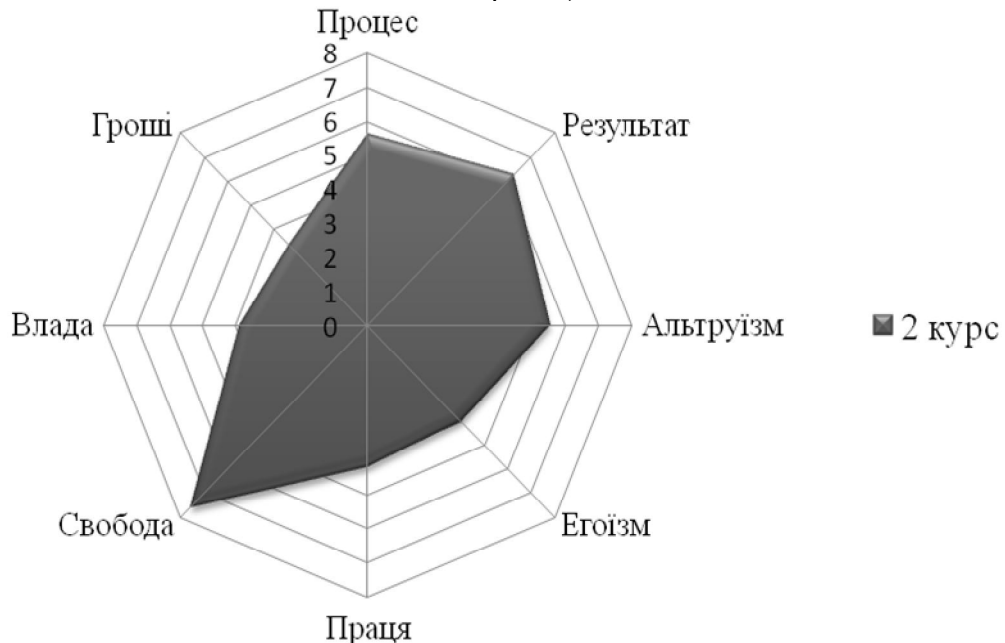

Рис. 2. Особливості соціально-психологічних настановлень майбутніх правоохоронців 2 курсу навчання у мотиваційно-потребовій сфері, ($x_{\text{ср}} \pm \sigma$)

Питання психології

У курсантів третього року навчання діагностовано спрямованість на альтруїзм ($7,00 \pm 1,27$) та егоїзм ($6,25 \pm 1,81$). Виникає питання, як можуть бути однаково значимими діаметрально протилежні прагнення? І тут слід згадати вислів А. Сміта про те, що власна вигода досяжна лише через задоволення чийсь потреби [6, с. 59]. Егоїст, опікуючись про своє життя, робить добро не менше, ніж альтруїст опікуючись про життя близького. Коли в альтруїста виснажуються можливості задарма робити добро, він перетворюється в егоїста, і навпроти егоїст, що має можливість допомогти близькому, робить альтруїстичні вчинки заради морального задоволення, самоповаги, гордості, підвищення самооцінки. Крім того, такі показники можуть свідчити про дисгармонію

соціально-психологічних настановлень у мотиваційно-потребовій сфері курсантів третього курсу. Таким чином, ми можемо стверджувати, що у курсантів третього курсу переважає суспільна мотивація ($7,00 \pm 1,27$) на досягнення результату у спільній діяльності ($5,17 \pm 2,69$) з певною частиною зосередженості на власних інтересах ($6,25 \pm 1,81$) та відсутністю прагнення до задоволення від процесу виконання діяльності ($4,58 \pm 2,02$), влади ($4,58 \pm 2,27$) та свободи ($4,25 \pm 1,91$). Слід зазначити, що прагнення до результату діяльності ($5,17 \pm 2,69$) у курсантів третього курсу більше ніж до процесу її виконання ($4,58 \pm 2,02$), що свідчить про деяку поспішність їх дій і більшу зацікавленість у закінченні роботи (див. рис. 3).

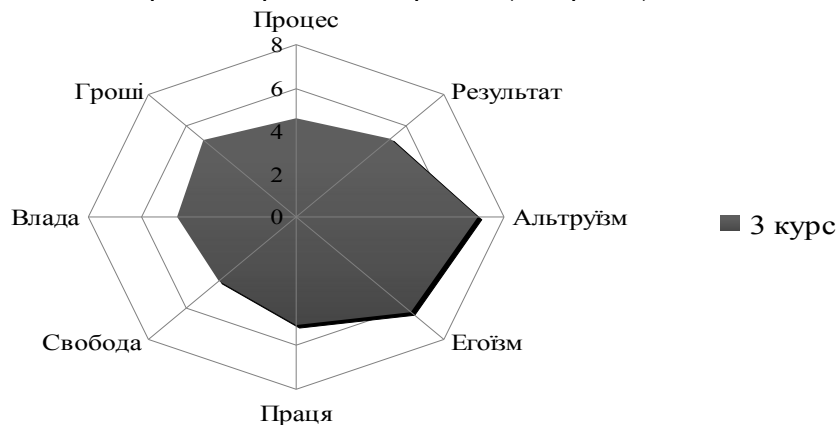

Рис. 3. Особливості соціально-психологічних настановлень майбутніх правоохоронців 3 курсу навчання у мотиваційно-потребовій сфері, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Як видно з рисунку 4, у курсантів четвертого курсу діагностовано спрямованість на егоїзм ($7,42 \pm 1,74$), альтруїзм ($6,19 \pm 1,09$), працю ($5,77 \pm 1,73$) та процес ($5,77 \pm 1,47$). Знову, як і у курсантів третього курсу, ми спостерігаємо дисгармонію соціально-психологічних настановлень у мотиваційно-потребовій сфері курсантів четвертого курсу через майже однакову спрямованість як на егоїзм ($7,42 \pm 1,74$) так і на альтруїзм ($6,19 \pm 1,09$). Разом з тим, показники

спрямованості на працю ($5,77 \pm 1,73$) та процес ($5,77 \pm 1,47$) вказують на те, що курсанти четвертого курсу отримують велике задоволення від праці, вони зацікавлені у власній діяльності. Таке настановлення, на думку автора методики [4], одна із причин продовження роботи, коли заробітна платня відсутня. Як і у курсантів першого та другого курсів у четвертокурсників зафіксовано низькі середні показники мотивації за шкалами влада ($4,23 \pm 1,94$) і гроші ($3,73 \pm 1,66$) (див. рис. 4).

Рис. 4. Особливості соціально-психологічних настановлень майбутніх правоохоронців 4 курсу навчання у мотиваційно-потребовій сфері, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Порівняльний аналіз середніх показників соціально-психологічних настановлень у мотиваційно-потребовій сфері майбутніх правоохоронців показав наступне (див. табл. 1).

У курсантів першого і другого курсів навчання статистично значимих відмінностей між середніми показниками настановлень не визначено.

Курсанти другого курсу навчання статистично значимо більше ніж курсанти третього курсу прагнуть до свободи та

незалежності ($7,59 \pm 1,58 > 4,25 \pm 1,91$; $p \leq 0,001$). А курсанти третього курсу, статистично значимо більше, порівняно з курсантами другого курсу, спрямовані на альтруїзм та допомогу оточуючим ($7,00 \pm 1,27 > 5,53 \pm 1,94$; $p \leq 0,05$). Крім того, курсанти третього курсу статистично значимо більше ніж другокурсники прагнуть задовольняти власні потреби та інтереси ($6,25 \pm 1,81 > 4,00 \pm 2,26$; $p \leq 0,05$) і збільшити власне матеріальне положення ($5,08 \pm 2,06 > 3,35 \pm 1,76$; $p \leq 0,05$) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Особливості соціально-психологічних настановлень особистості майбутніх правоохоронців у мотиваційно-потребовій сфері, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Настановлення	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	t, p (1,2)	t, p (2,3)	t, p (3,4)
Процес	$5,25 \pm 1,87$	$5,59 \pm 1,66$	$4,58 \pm 2,02$	$5,77 \pm 1,47$	0,50	1,47	2,04*
Результат	$5,91 \pm 1,03$	$6,24 \pm 1,20$	$5,17 \pm 2,69$	$4,77 \pm 1,75$	0,73	1,45	0,55
Альтруїзм	$4,50 \pm 1,89$	$5,53 \pm 1,94$	$7,00 \pm 1,27$	$6,19 \pm 1,09$	1,40	2,29*	2,00*
Егоїзм	$4,83 \pm 1,77$	$4,00 \pm 2,26$	$6,25 \pm 1,81$	$7,42 \pm 1,74$	1,05	2,85*	1,96*
Праця	$4,66 \pm 1,59$	$4,18 \pm 1,94$	$5,00 \pm 2,17$	$5,77 \pm 1,73$	0,71	1,07	1,18
Свобода	$7,75 \pm 2,00$	$7,59 \pm 1,58$	$4,25 \pm 1,91$	$4,58 \pm 2,48$	0,24	5,13**	0,40
Влада	$4,16 \pm 1,86$	$3,88 \pm 1,83$	$4,58 \pm 2,27$	$4,23 \pm 1,94$	0,40	0,92	0,49
Гроші	$4,50 \pm 1,38$	$3,35 \pm 1,76$	$5,08 \pm 2,06$	$3,73 \pm 1,66$	1,85	2,42*	2,16*

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

Статистично значимо більше ($p \leq 0,05$) курсанти четвертого курсу прагнуть задовольняти власні егоїстичні потреби ($7,42 \pm 1,74$) ніж курсанти третього курсу ($6,25 \pm 1,81$). А курсанти третього курсу навчання, навпаки, статистично значимо більше ніж четвертокурсники прагнуть допомагати іншим ($7,00 \pm 1,27 > 6,19 \pm 1,09$; $p \leq 0,05$). Однак, разом з цим, третьокурсники статистично значимо більше ($p \leq 0,05$) прагнуть до покращення власного матеріального положення ($5,08 \pm 2,06$) ніж курсанти четвертого курсу ($3,73 \pm 1,66$). Такі дані ще раз свідчать про дисгармонію настановлень у мотиваційно-потребовій сфері курсантів третього і четвертого курсів. Слід також зазначити, що задоволення від процесу виконання навчально-професійної діяльності і взагалі інтерес до діяльності у курсантів четвертого курсу ($5,77 \pm 1,47$) статистично значимо більший ($p \leq 0,05$) порівняно з курсантами третього курсу ($4,58 \pm 2,02$). Тобто, чим більше курсант орієнтується в

особливостях професійної діяльності (завдяки накопиченому досвіду, сформованим знанням, вмінням і навичкам, розвиненим професійним здібностям тощо) тим більше його цікавить процес виконання роботи.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що курсанти першого та другого курсів навчання мають практично однакову потребу у власній свободі і незалежності та більше спрямовані на досягнення результату ніж на процес діяльності. При цьому, курсанти третього курсу, порівняно з курсантами другого курсу, спрямовані на альтруїзм та допомогу оточуючим. Курсанти третього курсу статистично значимо більше ніж другокурсники прагнуть задовольняти власні потреби та інтереси і збільшити власне матеріальне положення. Важливо і те, що на четвертому курсі більшого значення набуває задоволення від процесу виконання навчально-професійної діяльності і взагалі інтерес до діяльності.

Література

1. Имедадзе И.В. Ситуативное развитие мотивации и установка / И.В. Имедадзе // Вопросы психологии. 1989. - №2. - С.90 - 97.
2. Майдыков А. Ф. О некоторых проблемах организации борьбы с преступностью на современном этапе развития общества / А. Ф. Майдыков // Актуальные проблемы правоохранительной деятельности в России: Труды / Академия управления МВД России, 2000. - С. 4-10.

3. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник. / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
4. Зубарева Е. Ю. Мотивация и установка как психолого-правовые факторы правомерного поведения личности / Е. Ю. Зубарева // Сибирский Юридический Вестник. - 2004. - № 4. // [Электронный ресурс] <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1184776>. – Заголовок з екрану. Дата звернення 16.03.2014.
5. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара : БАХРАХ, 1998 – 672 с.
6. Шмарловская Г.А. и др. История экономических учений. Учебное пособие. / Г. А. Шмарловская М.: Новое знание, 2006. – 340 с.

Shekhovtsova E. V., post-graduate student

**THE CHARACTERISTICS OF THE PROFESSIONAL MINDSETS OF THE LAW
ENFORCEMENT OFFICERS IN THE MOTIVATIONAL SPHERE**

The author analyses the psychological peculiarities of the professional mindsets of the future law enforcement officers in the motivational sphere. The author pays his attention to existing theoretical best practice in the interrelation between motivation and personal mindsets. Having used the method of “The socio-psychological mindsets of the personality in the motivational and need sphere diagnostics” the author clarified the direction of the professional mindsets of the law enforcement officers during the stage of the vocational training for the “altruism- egoism”, “process-result”, “freedom-power”, “labour-money”. The diagnostics made it possible to draw the specific conclusions of the domination those or that mindsets during the different years of studying. Thus, the first and second year students have almost the same need in freedom and independence and they are more aimed at reaching the result rather than the process. The four-year students are more aimed at the altruism and helping others. The four year students value more the studying process.

Keywords: professional mindsets, motivation, motivational sphere, future law enforcement officers.